

Nieład korporacyjny?

Raport o stanie przygotowania spółek giełdowych do wdrożenia Dyrektywy 43

 ERNST & YOUNG
Quality In Everything We Do

Spis treści

Kontekst regulacyjny	3
Streszczenie	7
Funkcjonowanie komitetów audytu w spółkach giełdowych WIG20 i WIG40.	9
Ład korporacyjny w raportach spółek publicznych.	18
Audyty wewnętrzny	19
Konsekwencje nowych wymogów w zakresie ładu korporacyjnego dla zarządów i rad nadzorczych	20
Wdrożenie zgodności z Ustawą w praktyce	22
Rola audytora zewnętrznego w ocenie ładu korporacyjnego.	24
Opowiedzialność prawna członków rady nadzorczej i członków zarządu	26
Podejście do analizy	28

Szanowni Państwo,

Nasz raport podsumowuje wyniki badania spółek publicznych WIG20 i WIG40¹, w zakresie zgodności z nowymi przepisami dotyczącymi ładu korporacyjnego.

Nowe regulacje nakładają na spółki obowiązek utworzenia komitetu audytu oraz określają zadania komitetu w zakresie sprawowania nadzoru nad sprawozdawczością finansową, systemem kontroli wewnętrznej i zarządzania ryzykiem.

Pomysł raportu powstał w pierwszej połowie tego roku, kiedy wiele spółek publicznych i spółek skarbu państwa borykało się z problemem strat z tytułu opcji walutowych. Prasa pisała: „Właściciele spółek, które straciły na opcjach, żądają od swych menedżerów odszkodowań za lekkomyślność. Polskie firmy mogły w ten sposób stracić 9 mld zł...”.² Naszym zdaniem, jedną z głównych przyczyn skandalu opcyjnego była słabość w zarządzaniu ryzykiem oraz w kontroli wewnętrznej w spółkach w zakresie delegowania uprawnień oraz zapewnienia, iż decyzje mogące mieć istotny wpływ na wyniki finansowe spółek są podejmowane przez zespół kompetentnych osób, odpowiednio wysoko postawionych w hierarchii organizacyjnej.

Nowe wymogi prawa w obszarze ładu korporacyjnego mają szczególne znaczenie dla ochrony interesów inwestorów i podniesienia bezpieczeństwa inwestowania w naszym kraju.

Prawidłowy system zarządzania ryzykiem i kontroli wewnętrznej ma krytyczne znaczenie dla obu stron - zarządzających i inwestorów. Zarządzającym, którzy zadbali o to, aby w spółce funkcjonowały sprawne i skuteczne systemy w tych obszarach, będzie łatwiej obronić się przed zarzutem zaniedbania. Dla inwestorów są one podstawowym mechanizmem zabezpieczenia przed niewłaściwymi działaniami członków zarządów czy innych pracowników spółki wynikających z braku wiedzy, informacji, przekraczania kompetencji czy też zwykłej, ludzkiej nieuczciwości.

Wyniki analizy, oprócz pokazania obszarów słabości i niedociągnięć, wskazują na pewien brak zrozumienia wśród spółek istoty i wagi nowych przepisów.

Na przykład - z analizy oświadczeń spółek o stosowaniu zasad ładu korporacyjnego wynika, iż spółki nie są przekonane o konieczności zapewnienia niezależności w przypadku minimum jednego członka komitetu audytu.

Zdaniem niektórych spółek nie jest uzasadnione pozbawianie lub ograniczanie praw akcjonariuszy spółki do decydowania o wyborze danego kandydata do rady nadzorczej bezpośrednio lub pośrednio powiązanego z akcjonariuszem. Wydaje się, iż spółki nie rozumieją roli niezależnych członków rady nadzorczej - a ta jest nie do przecenienia dla inwestorów mniejszościowych i drobnych akcjonariuszy - czyli nas wszystkich, niezależnie od tego czy inwestujemy bezpośrednio na giełdzie czy poprzez fundusze emerytalne.

Zmiany oczekiwań rynku i mentalności spółek w obszarze ładu korporacyjnego choć powolne, są nieuchronne, ponieważ ich podstawowym źródłem nie są sztuczne wymogi prawa, lecz zmiany w globalnej gospodarce, w tym wzrost konkurencyjności rynków kapitałowych.

Spółki i inwestorzy działają w dynamicznie zmieniającym się i niepewnym otoczeniu, a efektywne zarządzanie ryzykiem jest kluczowym narzędziem realizacji strategii biznesowej spółki, rozumianej jako zobowiązanie wobec akcjonariuszy i interesariuszy. Rynek w coraz większym stopniu zdaje sobie sprawę z tego, iż przejrzystość spółek w obszarze zarządzania ryzykiem oraz kontroli wewnętrznej jest istotnym czynnikiem ochrony interesów akcjonariuszy. Biorąc pod uwagę dynamikę zmian otoczenia gospodarczego, podejście do zarządzania organizacją na zasadzie „set & forget” - tłumacząc dosłownie „ustaw i zapomnij” - nie jest możliwe. Struktury biznesowe wciąż się zmieniają, ponieważ zmienia się otoczenie. Stąd nacisk na sprawne zarządzanie ryzykiem oraz wdrożenie w spółkach efektywnego kosztowo systemu kontroli wewnętrznej o odpowiednim poziomie niezawodności. Celem Dyrektywy 43 było zapewnienie, iż spółki publiczne podejmą odpowiednie działania w tych obszarach, tym samym podnosząc bezpieczeństwo inwestowania na rynkach europejskich.

Mamy nadzieję, iż nasz raport, oprócz przedstawienia sytuacji w spółkach publicznych WIG20 i WIG40 w interesującym nas obszarze, przyczyni się także do rozwiania nieporozumień, co do istoty i znaczenia nowych wymogów.

Jacek Górnik
Partner
Ernst & Young

Aleksandra Sieklucka
Menedżer
Ernst & Young

¹ z wyłączeniem instytucji finansowych

² Rzeczpospolita, 19 marca 2009 r.

Kontekst regulacyjny

W 2008 r. w prawie polskim pojawiły się nowe przepisy dotyczące ładu korporacyjnego spółek publicznych, czyli emitentów papierów wartościowych dopuszczonych do obrotu na rynku regulowanym państw Unii Europejskiej.³ Poniżej przedstawiamy podstawowe podsumowanie nowych regulacji.

Ustawa o rachunkowości z 18 marca 2008 r.⁴

Rada nadzorcza odpowiada za sprawozdania finansowe na równi z zarządem spółki.

Zgodnie z zapisami znowelizowanej Ustawy o rachunkowości z 18 marca 2008 r.⁴ „kierownik jednostki oraz członkowie rady nadzorczej lub innego organu nadzorującego jednostki są zobowiązani do zapewnienia, aby sprawozdanie finansowe oraz sprawozdanie z działalności spełniały wymagania przewidziane w Ustawie” (Art. 4a. 1). Co więcej „kierownik jednostki oraz członkowie rady nadzorczej lub innego organu nadzorującego jednostki odpowiadają solidarnie wobec spółki za szkodę wyrządzoną działaniem lub zaniechaniem stanowiącym naruszenie powyższego obowiązku” (Art. 4a.2). Jest to zmiana bezprecedensowa - dotychczas, zgodnie z Kodeksem Spółek Handlowych, rada nadzorcza nie ponosiła bezpośredniej odpowiedzialności za sprawozdania finansowe spółki. Należy podkreślić jednak, że nowe zapisy nie naruszają podstawowego dla spółek rozdziału funkcji zarządczych i nadzorczych. Zwiększenie odpowiedzialności rady nadzorczej ma prowadzić do zmiany jakościowej w sprawowaniu przez nią nadzoru nad obszarami krytycznymi dla zapewnienia zgodności z Ustawą o rachunkowości. Zgodnie z wymogami ustawowymi zapisy w księgach finansowych jednostki powinny być kompletne, poprawne, rzetelne oraz odpowiednio udokumentowane. Osiągnięcie tego celu wymaga skutecznego systemu kontroli wewnętrznej oraz właściwego zarządzania ryzykiem w procesie sprawozdawczości finansowej. Rada nadzorcza powinna aktywnie działać, dokonując niezależnej oceny systemu kontroli wewnętrznej, inicjując i monitorując działania zarządu w celu umocnienia i usprawnienia systemu kontroli wewnętrznej i zarządzania ryzykiem.

³ Ustawa z 7 maja, art. 1 p.4) - definicja jednostki zainteresowania publicznego

⁴ Dalej jako „Ustawa o rachunkowości”

Spółki mają obowiązek publikować oświadczenie o stosowaniu zasad ładu korporacyjnego zawierające m.in. opis systemu zarządzania ryzykiem i kontroli wewnętrznej w procesie sprawozdawczości finansowej.

Rozporządzenie Ministra Finansów z 19 lutego 2009 r. w sprawie informacji bieżących i okresowych, przekazywanych przez emitentów papierów wartościowych (Rozdział 4. Sprawozdania okresowe § 91 ust. 5 pkt. 4; lit a), b) i c) zawiera podstawowe wskazówki co do treści oświadczenia o stosowaniu zasad ładu korporacyjnego w spółkach publicznych.

Powinno ono zawierać przynajmniej następujące informacje:

- ▶ Wskazanie zbioru zasad ładu korporacyjnego, któremu podlega emitent. W przypadku spółek notowanych na giełdzie warszawskiej są to „Dobre Praktyki spółek notowanych na GPW”.
- ▶ Wskazanie ewentualnych odstępstw i ich przyczyn (za wyjątkiem zasad wymaganych ustawowo, tak jak np. zasada odnosząca się do istnienia i funkcji komitetu audytu).
- ▶ Opis głównych cech stosowanych w spółce systemów kontroli wewnętrznej i zarządzania ryzykiem w odniesieniu do procesu sprawozdawczości finansowej.

Spółki publiczne powołują komitet audytu, który monitoruje m.in. proces sprawozdawczości finansowej, zarządzania ryzykiem i kontroli wewnętrznej, audyt wewnętrzny oraz proces badania sprawozdań finansowych.

Ustawa wdraża w Polsce zapisy Dyrektywy 2006/WE/43. Zgodnie z Ustawą:

- ▶ Każda jednostka interesu publicznego powinna posiadać komitet audytu
- ▶ W skład komitetu audytu wchodzi co najmniej 3 członków, w tym przynajmniej jeden członek powinien być niezależny i posiadać kwalifikacje w dziedzinie rachunkowości lub rewizji finansowej.

Ustawa określa zadania komitetu audytu. Do jego zadań należy:

- ▶ Monitorowanie procesu sprawozdawczości finansowej
- ▶ Monitorowanie skuteczności systemów kontroli wewnętrznej, audytu wewnętrznego oraz zarządzania ryzykiem
- ▶ Monitorowanie wykonywania czynności rewizji finansowej
- ▶ Monitorowanie niezależności biegłego rewidenta i podmiotu uprawnionego do badania sprawozdań finansowych, w tym w przypadku usługowego prowadzenia ksiąg rachunkowych i podatkowych, doradztwa podatkowego, wykonywania ekspertyz lub opinii ekonomiczno-finansowych i innych.⁷

Ponadto komitet audytu przygotowuje rekomendacje dla rady nadzorczej w zakresie wyboru biegłego rewidenta lub firmy audytorskiej.

Termin wdrożenia zgodności z Ustawą to 15 grudnia 2009 r.

Spółki publiczne miały 6 miesięcy na wdrożenie rozwiązań zgodnych z nowymi przepisami. Po 15 grudnia 2009 r. we wszystkich spółkach powinien funkcjonować komitet audytu, którego skład powinien być zgodny z wymogami ustawowymi w zakresie liczby, niezależności i kompetencji członków oraz komitet ten powinien sprawować swoje podstawowe funkcje w wymienionych obszarach.

⁵ Dalej jako „Rozporządzenie”

⁶ Dalej jako „Ustawa”

⁷ Art. 48 p. 2) Ustawy wymienia usługi, których świadczenie może naruszyć niezależność biegłego rewidenta, a są to: „usługowe prowadzenie ksiąg rachunkowych i podatkowych; doradztwo podatkowe; prowadzenie postępowania upadłościowego lub likwidacyjnego; działalność wydawnicza lub szkoleniowa w zakresie rachunkowości, rewizji finansowej i podatków;

wykonywanie ekspertyz lub opinii ekonomiczno-finansowych; świadczenie usług atestacyjnych, doradztwa lub zarządzania, wymagających posiadania wiedzy z dziedziny rachunkowości lub rewizji finansowej; świadczenie usług przewidzianych standardami rewizji finansowej, a także innych usług zastrzeżonych w odrębnych przepisach do wykonywania przez biegłych rewidentów.”

Poza polskimi aktami prawnymi, spółki publiczne powinny stosować się do Zalecenia Komisji Europejskiej z 15 lutego 2005 r. dotyczącego roli dyrektorów niewykonawczych lub będących członkami rady nadzorczej spółek giełdowych i komisji rady nadzorczej. Dokument ten nie ma charakteru obowiązującego prawa, a jedynie wyznacza pewne standardy, dotyczące roli i działalności rad nadzorczych.

Zalecenie Komisji Europejskiej z 15 lutego 2005 r. dotyczące roli dyrektorów niewykonawczych lub będących członkami rady nadzorczej spółek giełdowych i komisji rady nadzorczej⁸

Zalecenie KE określa m.in.

- ▶ Rolę członków rady nadzorczej⁹, w tym liczbę członków, organizację i rolę komitetów rady, zasady zachowania przejrzystości działania, zasady komunikacji i okresowej oceny działalności rady
- ▶ Profil członka rady nadzorczej - w tym powoływanie i odwoływanie, niezależność, kompetencje, wymóg odpowiedniego stopnia zaangażowania
- ▶ Szczegółowe zalecenia dotyczące komitetów rady, w tym komitetu audytu (skład, rola i funkcjonowanie)¹⁰
- ▶ Kryteria niezależności.¹¹

⁸ Dalej jako „Zalecenie KE”

⁹ Zalecenie używa pojęcia „dyrektorów niewykonawczych lub będących członkami rady nadzorczej” - na gruncie polskim są to członkowie rady nadzorczej

¹⁰ Załącznik I do Zalecenia KE „Komisja rady (nadzorczej)”

¹¹ Załącznik II do Zalecenia KE „Profil niezależnego dyrektora niewykonawczego lub dyrektora będącego członkiem rady nadzorczej”

Streszczenie

Poniżej przedstawiamy streszczenie najważniejszych kwestii wynikających z przeprowadzonej przez nas analizy. Wszystkie dane liczbowe i procentowe odnoszą się do połączonych indeksów WIG20 i WIG40.

Komitet audytu

- ▶ Funkcja komitetu audytu nie jest wykonywana w prawie jednej trzeciej badanych spółek lub na podstawie dostępnych informacji nie można jednoznacznie ustalić czy jest wykonywana.

W odniesieniu do 38 spółek WIG20 i WIG40, które utworzyły komitet audytu lub jego funkcje sprawuje kolegiálně rada nadzorcza:

Skład komitetu audytu

- ▶ 39% spółek nie spełnia wymogu minimalnej ilości członków komitetu audytu.

Niezależność członków

- ▶ 45% spółek nie wymaga w dokumentach regulaminowych, aby jeden członek komitetu audytu był niezależny
- ▶ Z analizy oświadczeń spółek o stosowaniu zasad ładu korporacyjnego wynika, iż spółki nie są przekonane o konieczności zapewnienia niezależności w przypadku minimum jednego członka komitetu audytu.

Kwalifikacje i kompetencje

- ▶ 84% spółek nie wymaga, aby członek niezależny posiadał jednocześnie kwalifikacje w dziedzinie finansów i rachunkowości.

Zaangażowanie

- ▶ Ograniczenia dotyczące liczby pełnionych funkcji przez członków komitetu audytu i rady nadzorczej występują w dokumentach korporacyjnych tylko w przypadku 16% badanych spółek obu indeksów.

Procedury działania

- ▶ Ponad połowa spółek obu indeksów nie określa liczby spotkań komitetu audytu lub rady nadzorczej, albo podawana ich liczba jest niewystarczająca, tj. mniejsza niż 4 w roku
- ▶ Jedynie 5% spółek określa wymóg raportowania przez komitet audytu do rady nadzorczej lub dokonywania samooceny przez radę nadzorczą zgodnie z częstotliwością sugerowaną przez Zalecenie KE, tj. przynajmniej co pół roku
- ▶ 63% badanych spółek zagwarantowała w swoich regulacjach komitetowi audytu (lub radzie nadzorczej spełniającej jego funkcje) dostęp do kierownictwa i dokumentacji spółki
- ▶ Połowa badanych spółek zapewniła komitetowi audytu lub radzie nadzorczej niezależność finansową, która przejawia się między innymi w możliwości korzystania z doradców i ekspertów na koszt spółki

- ▶ Zapisy dotyczące zachowania poufności przez członków komitetu audytu i/lub rady nadzorczej są zawarte w dokumentach korporacyjnych 47% spółek.

Zarządzanie ryzykiem i kontrola wewnętrzna

- ▶ W większości spółek zakres obowiązków komitetu audytu nie jest zgodny z ustawowo wymaganym zakresem i nie uwzględnia obowiązku monitorowania systemu kontroli wewnętrznej nad sprawozdawczością finansową, zarządzania ryzykiem i monitorowania funkcji audytu wewnętrznego
- ▶ Część spółek zadeklarowała, iż rada nadzorcza nie będzie dokonywać oceny systemu kontroli wewnętrznej i systemu zarządzania ryzykiem, ponieważ takie systemy nie zostały w spółkach ustanowione
- ▶ Tylko jedna ze spółek w oświadczeniu o stosowaniu ładu korporacyjnego zadeklarowała, że funkcjonują w niej formalne kanały zgłaszania nieprawidłowości i naruszeń obowiązujących zasad.

Audyt wewnętrzny

- ▶ Audyt wewnętrzny funkcjonuje jedynie w 54% spółek WIG20 i WIG40.

Oświadczenie o stosowaniu zasad ładu korporacyjnego

- ▶ 31 % badanych spółek obu indeksów nie zamieściło stosownych oświadczeń dotyczących zasad ładu korporacyjnego
- ▶ 9 % zamieściło stosowne oświadczenia, ale zakres informacji w nich zawartych nie spełniał minimalnych wymagań określonych w Rozporządzeniu
- ▶ Żadna z analizowanych przez nas spółek, które opublikowały stosowne oświadczenia, opisując system kontroli wewnętrznej, nie odwołała się do powszechnie rozpoznawalnego standardu kontroli wewnętrznej.

Funkcjonowanie komitetów audytu w spółkach giełdowych WIG20 i WIG40

Komitet audytu jako wyodrębniony organ

27% spółek połączonych indeksów WIG20 i WIG40 nie posiada komitetu audytu, 46% z nich posiada wyodrębniony komitet audytu w ramach rady nadzorczej, a w 27% spółek rola komitetu audytu jest pełniona przez członków rady nadzorczej bez wyodrębniania osobnego organu.

Spośród 16 badanych spółek z WIG20, 12 utworzyło komitet audytu jako wyodrębniony organ działający w ramach rady nadzorczej, natomiast w jednej ze spółek rada nadzorcza kolegialnie pełni funkcję komitetu audytu.

W przypadku 3 spółek WIG20 funkcja komitetu audytu nie jest wykonywana w ogóle, bądź nie jest możliwe ustalenie tego na podstawie dostępnych informacji.

W przypadku spółek z grupy WIG40, komitet audytu istnieje jedynie w jednej trzeciej spółek. Podobna część spółek deklaruje, że obowiązki komitetu audytu spełnia cała rada nadzorcza. W przypadku 11 spółek, z informacji publikowanych na ich stronach internetowych wynika, że w ogóle nie jest wykonywana funkcja komitetu audytu bądź nie jest to możliwe do ustalenia.

Brak utworzenia komitetów audytu spółki argumentowały m.in. niską liczebnością swoich rad nadzorczych, rozmiarem działalności spółki bądź brakiem takiej potrzeby. Taka decyzja może wynikać również z braku przekonania wśród akcjonariuszy, członków rady nadzorczej i członków zarządu o tworzeniu wartości dodanej przez komitet audytu.

Część spółek nie ujawniała czy funkcja komitetu audytu jest wykonywana i na jakiej podstawie, uzasadniając to tym, że w interesie spółki nie leży ujawnianie i publiczna dostępność wewnętrznych rozwiązań organizacyjnych, gdyż może to zostać wykorzystane przeciwko interesom spółki, np. przez jej konkurentów.

W przypadku spółek, w których nie istnieje komitet audytu jako wyodrębniony organ sprawdziliśmy, jaki był faktyczny skład rad

	WIG20	WIG40	WIG20 i WIG40 (%)
Komitet audytu istnieje jako wyodrębniony organ w ramach rady nadzorczej	12	12	46%
Rada nadzorcza w całości pełni funkcję komitetu audytu	1	13	27%
Funkcja komitetu audytu nie jest wykonywana lub nie można ustalić na podstawie dostępnych informacji, czy jest wykonywana	3	11	27%

Tabela 1. Komitet audytu jako wyodrębniony organ

nadzorczych w 2008 r. oraz ile z tych spółek powinno utworzyć komitet audytu lub go wyodrębnić. Zgodnie z art. 86 ust. 3 Ustawy, jedynie „w jednostkach zainteresowania publicznego, w których rada nadzorcza składa się z nie więcej niż 5 członków, zadania komitetu audytu mogą zostać powierzone radzie nadzorczej”.

Spośród 14 spółek WIG20 oraz WIG40, w których rada nadzorcza jako całość pełni funkcję komitetu audytu, 9 spółek powinno wyodrębnić komitet audytu w związku z tym, że w skład ich rad nadzorczych wchodziło powyżej 5 członków. Spośród 14 spółek WIG20 oraz WIG40, w których funkcja komitetu audytu nie była wykonywana bądź nie można tego ustalić, 10 spółek powinno utworzyć odrębny komitet audytu, a 4 mogły powierzyć zadania komitetu audytu radzie nadzorczej.

Uwaga !

Wyniki analizy przedstawione w dalszej części raportu dotyczą 38 spółek, które utworzyły komitet audytu lub jego funkcje kolegialnie sprawuje rada nadzorcza, w tym 13 spółek WIG20 oraz 25 spółek WIG40.

Podstawy funkcjonowania komitetu audytu

Podstawy funkcjonowania komitetu audytu niejednokrotnie określa kilka dokumentów korporacyjnych. Większość spółek z obu badanych indeksów, których dokumenty korporacyjne zawierają regulacje dotyczące komitetu audytu, opiera działalność tego organu na regulaminie rady nadzorczej i/lub statucie.

W przypadku 13 spółek z WIG20 oraz 25 spółek z WIG40, które utworzyły komitet audytu, bądź w których rada nadzorcza jako całość spełnia jego funkcje, część zapisów regulujących działanie komitetu audytu została zawarta w statucie (głównie chodzi tu o obowiązki rady nadzorczej, liczbę członków rady nadzorczej i kryteria niezależności członków rady nadzorczej). W przypadku zdecydowanej większości - ponad 80% spółek w ramach obu indeksów - podstawą funkcjonowania komitetu audytu jest regulamin rady nadzorczej. **Jedynie 3 spółki WIG20 oraz 4 spółki należące do WIG40, które utworzyły komitet audytu, posiada regulamin komitetu audytu.**

Wszystkie spółki, których dokumenty korporacyjne (statut, regulamin rady nadzorczej, regulamin komitetu audytu)

	WIG20	WIG40	WIG20 i WIG40 (%)
Regulamin rady nadzorczej	10	21	82%
Regulamin komitetu audytu	3	4	18%
Statut	4	15	50%

Tabela 2. Podstawy funkcjonowania komitetu audytu

zawierają regulacje dotyczące funkcjonowania komitetu audytu, odnoszą się w swoich dokumentach korporacyjnych do jego składu. Zdecydowana większość z nich szczegółowo opisuje zakres obowiązków tego organu (92% spółek) oraz uwzględnia zapisy dotyczące jego organizacji pracy (97% spółek).

Skład komitetu audytu

Komitet audytu istnieje jako wyodrębniony organ w ramach rady nadzorczej w 24 spółkach giełdowych WIG20 i WIG40.

W większości z 24 badanych spółek dokumenty korporacyjne zawierają zapisy, zgodnie z którymi rada nadzorcza powołuje komitetu audytu spośród swoich członków.

Nie wszystkie spółki, w których jest wykonywana funkcja komitetu audytu, stosują się do wymogów Ustawy oraz Zalecenia KE w kwestii minimalnej, regulaminowej liczby członków Komitetu. Regulaminowa liczba członków komitetu audytu jest zgodna z Ustawą w przypadku tylko 15 spółek, w tym 9 spółek z WIG20 oraz 6 spółek z WIG40.

	WIG20	WIG40	WIG20 i WIG40 (%)
Regulaminowa liczba członków komitetu audytu jest zgodna z Ustawą oraz Zaleceniem KE (min. 3 osoby)	9	6	39%

Tabela 3. Skład komitetu audytu

Niezależność

Zgodnie z zapisami Ustawy, „W skład komitetu audytu wchodzi co najmniej 3 członków, w tym przynajmniej jeden członek powinien spełniać warunki niezależności (...)”.

Zgodnie z Zaleceniem KE większość członków komitetu audytu powinna być niezależna.

Tylko 55% czyli 21 spółek wymagało, by w Komitecie (Radzie Nadzorczej) znajdowała się co najmniej jedna osoba niezależna.

23 spółki na 38 badanych określiły kryteria oceny niezależności członków komitetu audytu lub rady nadzorczej.

Ustawowe kryteria niezależności zostały spełnione jedynie przez 45% spółek, w tym 8 spółek WIG20 oraz 9 spółek WIG40 spośród 23 spółek obu indeksów, które określiły w swoich regulacjach kryteria oceny niezależności członków komitetu audytu lub rady nadzorczej. Dodatkowo 2 spółki WIG40 w kwestii kryteriów niezależności odwoływały się w swoich regulacjach bezpośrednio do kryteriów niezależności zawartych w Załączniku II do Zaleceń Komisji Europejskiej.

Z analizy oświadczeń spółek o stosowaniu zasad ładu korporacyjnego wynika, iż **spółki nie są przekonane o konieczności zapewnienia niezależności w przypadku minimum jednego członka komitetu audytu. Zdaniem niektórych spółek pozbawianie lub ograniczanie praw akcjonariuszy spółki do decydowania o wyborze danego kandydata do rady nadzorczej bezpośrednio lub pośrednio powiązanego z akcjonariuszem jest nieuzasadnione.** O ile z punktu widzenia akcjonariuszy większościowych niezależni członkowie rady (komitetu) mogą wydawać się zbędni, o tyle ich rola dla drobnych akcjonariuszy wydaje się nie do przecenienia.

W Zaleceniu KE czytamy: „**Obecność niezależnych przedstawicieli w radzie dyrektorów, mających możliwość kwestionowania decyzji zarządu, jest powszechnie uważana za środek ochrony interesów akcjonariuszy i innych zainteresowanych stron.**

W przypadku spółek z rozproszonym akcjonariatem problemem głównym jest skłonienie kierownictwa do rozliczania się przed słabymi akcjonariuszami. W spółkach mających akcjonariuszy dysponujących pakietem kontrolnym akcji nacisk kładzie się bardziej na to, w jaki sposób zapewnić, by spółka była prowadzona,

w sposób uwzględniający w wystarczającym stopniu interesy akcjonariuszy mniejszościowych; zapewnienie właściwej ochrony osób trzecich jest ważne w obu sytuacjach”. Ponadto, spółki kwestionują również zasadność i jasność wymaganych kryteriów niezależności.

Nie wszystkie spółki posiadają mechanizm monitorowania niezależności członków rady nadzorczej poprzez zbieranie stosownych oświadczeń - funkcjonowanie takiego mechanizmu znalazło odzwierciedlenie w dokumentach korporacyjnych 7 spółek obu indeksów z 38 badanych, czyli w 18% spółek.

	WIG20	WIG40	WIG20 i WIG40 (%)
Istnieje wymóg, aby co najmniej jeden członek komitetu audytu bądź rady nadzorczej ¹² był niezależny	7	14	55%
Połączenie w jednej osobie wymogu niezależności i kompetencji w dziedzinie rachunkowości i finansów	3	3	16%
Dokumenty korporacyjne określają kryteria oceny niezależności członka komitetu audytu lub członka rady nadzorczej	9	14	61%
Kryteria oceny niezależności członka komitetu audytu lub członka rady nadzorczej spełniają minimalne wymagania określone w art. 56 ust. 3 pkt. 1, 3 i 5 Ustawy	8	9	45%

Tabela 4. Niezależność członków komitetu audytu

¹² Na potrzeby analizy tego i poniższych punktów zostało przyjęte, że w przypadku spółek, w których rada nadzorcza spełnia funkcję komitetu

audytu kolegialnie, liczba członków komitetu audytu jest równoznaczna z liczbą członków rady nadzorczej.

Kryteria niezależności wg Ustawy o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz nadzorze publicznym.

W zakresie spełniania warunków niezależności członka komitetu audytu stosuje się odpowiednio przepisy art. 56 ust. 3 pkt. 1, 3 i 5 Ustawy. Za niezależnego członka komitetu audytu można uznać osobę, która:

- ▶ Nie posiada udziałów, akcji lub innych tytułów własności w jednostce, w której sprawuje funkcję członka komitetu audytu lub w jednostce z nią powiązanej
- ▶ W ciągu ostatnich 3 lat nie uczestniczyła w prowadzeniu ksiąg rachunkowych lub sporządzaniu sprawozdania finansowego jednostki, w której sprawuje funkcję członka komitetu audytu
- ▶ Nie jest małżonkiem, krewnym lub powinowatym w linii prostej do drugiego stopnia lub jest związana z tytułu opieki, przysposobienia lub kuratelii z osobą będącą członkiem organów nadzorujących, zarządzających lub administrujących jednostki.

Kryteria niezależności członków komitetu audytu w Zaleceniu KE, Załącznik II: „Profil niezależnego dyrektora nien wykonawczego lub dyrektora będącego członkiem rady nadzorczej”, są bardziej rozbudowane i restrykcyjne, m.in.

za niezależną nie można uznać osoby, która: reprezentuje w jakikolwiek sposób akcjonariusza większościowego, utrzymuje znaczące stosunki handlowe ze spółką (bezpośrednio lub pośrednio), była członkiem spółki w ciągu ostatnich 5 lat, itd.

Kwalifikacje i kompetencje

Zgodnie z Ustawą: „W skład komitetu audytu wchodzi co najmniej 3 członków, w tym przynajmniej jeden członek powinien spełniać warunki niezależności i posiadać kwalifikacje w dziedzinie rachunkowości lub rewizji finansowej”.

W Ustawie mowa jest wyłącznie o kwalifikacjach, tymczasem Dyrektywa 43 wyraźnie wskazuje na wymóg posiadania kompetencji: „Przynajmniej jeden członek komitetu ds. audytu jest niezależny i posiada kompetencje w dziedzinie rachunkowości lub rewizji finansowej”.¹³

Jedynie 16% czyli 6 spośród 38 badanych spółek WIG20 i WIG40 spełnia wymóg, aby choć jeden członek komitetu audytu był zarówno niezależny, jak i posiadał kwalifikacje i kompetencje w dziedzinie finansów i rachunkowości i/lub audytu finansowego.

Spółki nie definiują szczegółowych kryteriów oceny kwalifikacji i kompetencji członka komitetu audytu w dokumentach korporacyjnych - na ogół określając te kryteria spółki stosują jedynie wymóg posiadania „kwalifikacji i doświadczenia w dziedzinie rachunkowości i finansów”.

Dyrektywa 43 i Zalecenia KE nie określają szczegółowo wymogów, jakie powinni spełnić członkowie komitetu audytu w zakresie kompetencji. Zalecenie Komisji Europejskiej przewiduje jedynie, że: „Członkowie komisji rewizyjnej powinni kolektywnie dysponować aktualnym doświadczeniem w dziedzinie finansów

	WIG20	WIG40	WIG20 i WIG40 (%)
Połączenie w jednej osobie wymogu niezależności i kompetencji w dziedzinie rachunkowości i finansów	3	3	16%

Tabela 5. Kwalifikacje i kompetencje niezależnego członka komitetu audytu

i rachunkowości spółek giełdowych, w zakresie odpowiednim dla działalności spółki”. Ponadto nowi członkowie rady powinni przechodzić odpowiednie szkolenia wprowadzające, a rada powinna okresowo dokonywać przeglądu kompetencji ustalając, w jakich dziedzinach członkowie powinni uzupełnić swoją wiedzę i umiejętności.

W zasadzie tylko na rynku amerykańskim funkcjonują szczegółowe wytyczne wyznaczające standard, jaki można zastosować w zakresie oceny kwalifikacji i kompetencji członków komitetu audytu. Zgodnie z zasadami SEC¹⁴, wszyscy członkowie komitetu audytu powinni posiadać wiedzę, kwalifikacje i kompetencje w zakresie finansów, w tym jedna osoba powinna być ekspertem w dziedzinie finansów.

Definicja eksperta finansowego wg. SEC

Ekspert finansowy komitetu audytu to osoba posiadająca następujące cechy:

- ▶ Rozumie ogólnie przyjęte zasady rachunkowości i sporządzania sprawozdań finansowych
- ▶ Posiada umiejętność oceny zastosowania ogólnie przyjętych zasad rachunkowości w zakresie szacunków, rezerw na koszty oraz innych rezerw
- ▶ Posiada doświadczenie w przygotowywaniu, badaniu, analizie i ocenie sprawozdań finansowych o podobnym stopniu skomplikowania w zakresie zagadnień księgowych, jakie przedstawiają sprawozdania finansowe spółki lub nadzorowała osoby wykonujące te czynności
- ▶ Rozumie zagadnienia związane z systemem kontroli wewnętrznej oraz procedurami sprawozdawczości finansowej
- ▶ Rozumie cel i przedmiot działalności komitetu audytu.

Ekspert finansowy komitetu audytu powinien nabyć powyższe umiejętności i doświadczenie poprzez:

- ▶ Zdobycie wykształcenia oraz sprawowanie funkcji dyrektora finansowego, głównego księgowego, kontrolera finansowego, księgowego lub biegłego rewidenta lub przez zajmowanie stanowiska związanego z wykonywaniem podobnych obowiązków
- ▶ Doświadczenie w nadzorowaniu osób na wyżej wymienionych stanowiskach
- ▶ Doświadczenie w nadzorowaniu lub ocenie działalności spółek lub firm audytorskich w zakresie przygotowania, badania lub oceny sprawozdań finansowych
- ▶ Inne, odpowiednie doświadczenie zawodowe.

¹³ Dyrektywa 2006/43/WE, artykuł 41: “At least one member of the audit committee shall be independent and shall have competence in

accounting and /or auditing.”
¹⁴ U.S Securities and Exchange Commission

Zaangażowanie

Komisja Europejska zaleciła, aby dyrektorzy niewykonawczy lub będący członkami rady nadzorczej poświęcali wystarczającą ilość czasu i uwagi na wypełnianie swoich obowiązków oraz zobowiązali się do ograniczenia innych zobowiązań zawodowych. Jednakże, ograniczenia dotyczące liczby pełnionych funkcji przez członków komitetu audytu/rady nadzorczej występują w dokumentach korporacyjnych tylko w przypadku 16% badanych spółek obu indeksów.

Zakres obowiązków komitetu audytu

Jak wspomnieliśmy Dyrektywa 43, a w ślad za nią Ustawa, określa zadania komitetu audytu, między innymi w zakresie monitorowania zarządzania ryzykiem i systemu kontroli wewnętrznej. Zgodnie z zapisami art. 86 Ustawy do obowiązków komitetu audytu należy:

- 1) Monitorowanie procesu sprawozdawczości finansowej
- 2) Monitorowanie skuteczności systemów kontroli wewnętrznej, audytu wewnętrznego oraz zarządzania ryzykiem
- 3) Monitorowanie wykonywania czynności rewizji finansowej
- 4) Monitorowanie niezależności biegłego rewidenta i podmiotu uprawnionego do badania sprawozdań finansowych, a w przypadku świadczenia usługowego prowadzenie ksiąg rachunkowych i podatkowych, doradztwa podatkowego, wykonywanie ekspertyz lub opinii ekonomiczno-finansowych i innych.

Dokumenty korporacyjne 34 spośród 38 badanych spółek wchodzących w skład indeksów WIG20 oraz WIG40, zawierają regulacje dotyczące zakresu obowiązków komitetu audytu.

Jedynie w przypadku 26% spółek, zakres obowiązków jest zgodny z minimalnym zakresem działań określonym w Ustawie.¹⁵ W przypadku większości spółek zakres ten nie jest zgodny, z powodu nie uwzględnienia zadania dotyczącego monitorowania skuteczności systemów kontroli wewnętrznej, audytu wewnętrznego oraz systemów zarządzania ryzykiem.

	WIG20	WIG40	WIG20 i WIG40 (%)
Istnieją ograniczenia dotyczące liczby pełnionych funkcji przez członków komitetu audytu bądź członków rady nadzorczej	2	4	16%

Tabela 6. Wymóg odpowiedniego zaangażowania członków komitetu audytu

	WIG20	WIG40	WIG20 i WIG40 (%)
Dokumenty korporacyjne zawierają regulacje dotyczące zakresu obowiązków komitetu audytu	11	23	90%
Zakres obowiązków komitetu audytu jest zgodny z minimalnym zakresem działań określonym w Ustawie	6	4	26%

Tabela 7. Zakres obowiązków komitetu audytu

¹⁵ W celu stwierdzenia zgodności z Ustawą, jeżeli zakres obowiązków komitetu audytu określony w dokumentach korporacyjnych nie uwzględniał któregośkolwiek z wymienionych powyżej zadań, był on oceniany jako niewystarczający

Organizacja pracy komitetu audytu

Szczegółowe kryteria, które były poddane analizie w czasie oceny organizacji pracy komitetów audytu zostały przedstawione w Tabeli 8. Zaprezentowane wyniki pokazują w jakiej liczbie spółek zapisy dotyczące organizacji pracy komitetu audytu są zgodne z Zaleceniem KE bądź dobrymi praktykami. Ponad połowa spółek obu indeksów nie określa liczby spotkań komitetu audytu/rady nadzorczej albo ich liczba jest niewystarczająca, tj. mniejsza niż 4 w roku. Jedynie 2 spółki określiły wymóg raportowania przez komitet audytu do rady nadzorczej i/lub dokonywania samooceny przez radę nadzorczą, zgodnie z częstotliwością sugerowaną przez Zalecenie KE, czyli przynajmniej co pół roku.

63% badanych spółek zagwarantowała w swoich regulacjach komitetowi audytu (radzie nadzorczej spełniającej jego funkcje) dostęp do kierownictwa i dokumentacji spółki. Połowa badanych spółek zapewniła komitetowi audytu/radzie nadzorczej niezależność finansową, która przejawia się między innymi w możliwości korzystania z doradców i ekspertów na koszt spółki.

Ponadto, Komisja Europejska zaleca obowiązek bieżącego i okresowego informowania komitetu audytu przez kierownictwo, audytora zewnętrznego oraz audytora wewnętrznego. W większości przypadków regulaminy komitetów audytu spółek giełdowych nie traktują powyższej kwestii kompleksowo, a wymóg informowania komitetu dotyczy tylko niektórych podmiotów.

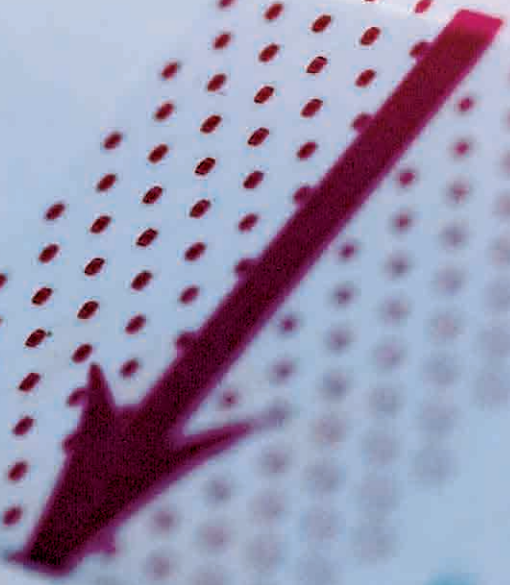
Zapisy dotyczące zachowania poufności przez członków komitetu audytu/rady nadzorczej są zawarte w dokumentach korporacyjnych 18 z 38 badanych spółek.

Komisja Europejska zaleciła również, aby komitety audytu dokonywały przeglądu procesu wypełniania przez spółki wymogów w zakresie narzędzi pozwalających pracownikom na zgłaszanie nieprawidłowości oraz sytuacji i zachowań budzących wątpliwości etyczne (tzw. whistleblower tools). W większości przypadków regulaminy komitetów audytu spółek giełdowych nie zawierają takiego wymogu. Tylko jedna ze spółek w oświadczeniu o stosowaniu ładu korporacyjnego zadeklarowała, że funkcjonują w niej formalne kanały zgłaszania nieprawidłowości i naruszeń obowiązujących zasad.

	WIG20	WIG40	WIG20 i WIG40 (%)
Określona została minimalna liczba spotkań komitetu audytu/rady nadzorczej (dobrą praktyką są minimum 4 spotkania w roku)	8	10	47%
Istnieje wymóg raportowania przez komitet audytu do rady nadzorczej bądź wymóg dokonywania samooceny przez radę nadzorczą co pół roku (ZKE)	1	1	5%
Członkowie komitetu audytu/rady nadzorczej mają zagwarantowany dostęp do członków zarządu, kierownictwa, audytora zewnętrznego, audytora wewnętrznego oraz informacji dotyczących działalności spółki (ZKE)	9	15	63%
Zapewniona została niezależność finansowa komitetu audytu/rady nadzorczej pozwalająca na przynajmniej na wynagradzanie doradców i pokrywanie bieżących wydatków (ZKE)	7	12	50%
Istnieją zapisy dotyczące zachowania poufności przez członków komitetu audytu/rady nadzorczej (dobre praktyki rynkowe)	8	10	47%

Tabela 8. Organizacja pracy członków komitet audytu

**SIGN
HERE**

Ład korporacyjny w raportach spółek publicznych

Oświadczenia spółek o stosowaniu zasad ładu korporacyjnego

Rozporządzenie Ministra Finansów z 19 lutego 2009 r. nakłada na spółki publiczne obowiązek zamieszczenia w raporcie rocznym, jednostkowym i skonsolidowanym, oświadczenia o stosowaniu ładu korporacyjnego, stanowiącego wyodrębnioną część sprawozdania z działalności emitenta lub jego grupy kapitałowej oraz określona minimalne wymagania co do zawartości informacyjnej tego oświadczenia. Nowe Rozporządzenie ma zastosowanie do wszystkich raportów okresowych opublikowanych po 15 marca 2009 r.

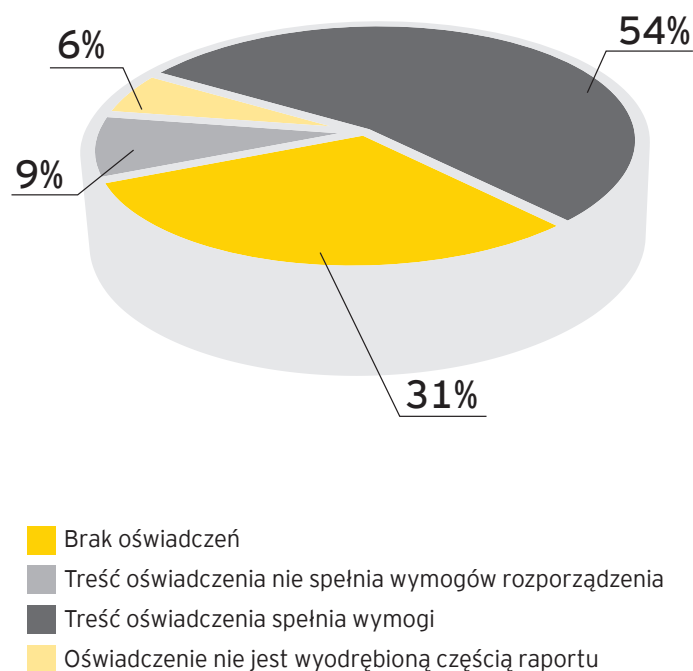
- ▶ 31 % badanych spółek obu indeksów, w tym 7 spółek WIG20 oraz 9 spółek WIG40, nie zamieściło stosownych oświadczeń o stosowaniu zasad ładu korporacyjnego
- ▶ 9 % badanych spółek obu indeksów, w tym 2 spółki WIG20 oraz 3 spółki WIG40 zamieściły oświadczenia o stosowaniu ładu korporacyjnego w raportach rocznych, ale zakres informacji w nich zawartych nie spełniał minimalnych wymagań określonych w Rozporządzeniu
- ▶ 54% badanych spółek obu indeksów, w tym 4 spółki WIG20 oraz 24 spółki WIG40, zamieściły oświadczenia o stosowaniu ładu korporacyjnego w raportach rocznych, a zakres informacji w nich zawartych spełniał minimalne wymagania określone w Rozporządzeniu
- ▶ 6% badanych spółek tj. 3 spółki WIG20 zamieściły odpowiednie oświadczenia na swoich stronach internetowych, ale nie stanowiły one wyodrębnionej części raportu rocznego.

Na potrzeby tego raportu nie ocenialiśmy jakości informacji zawartych w przedstawionych oświadczeniach. Zwróciliśmy uwagę jedynie na fragmenty oświadczeń opisujące podstawowe cechy stosowanych w spółkach systemów kontroli wewnętrznej i zarządzania ryzykiem w odniesieniu do procesu sporządzania sprawozdań finansowych.

Zgodnie z dobrymi praktykami, spółki publiczne budując system kontroli wewnętrznej powinny opierać się na powszechnie uznanym standardzie w tym obszarze. Potencjalne standardy, do których spółki mogą się odnieść, to:

- ▶ Standard COSO czyli wytyczne „Kontrola wewnętrzna – zintegrowane podstawy” opublikowane przez Komitet Organizacji Sponsorujących Komisję Treadway’a¹⁶

¹⁶ Internal Control - Integrated Framework, Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO), Stany Zjednoczone 1992

Wykres 1. Oświadczenia spółek WIG20 i WIG40 o stosowaniu zasad ładu korporacyjnego

- ▶ Standard CoCo¹⁷ czyli “Wskazówki dotyczące kontroli” opracowane przez Kanadyjski Instytut Biegłych Rewidentów.

Żadna z analizowanych przez nas spółek opisując system kontroli wewnętrznej nie odwołała się do powszechnie rozpoznawalnego standardu kontroli wewnętrznej.

Niepokojący jest również fakt zadeklarowania przez część spółek, iż rada nadzorcza nie będzie dokonywać oceny systemu kontroli wewnętrznej i systemu zarządzania ryzykiem, ponieważ takie systemy w tych spółkach nie istnieją.

¹⁷ Criteria of Control (CoCo), Guidance on Control, The Canadian Institute of Chartered Accountants, Toronto 1995

Audyt wewnętrzny

W ramach analizy zbadaliśmy w ilu spółkach tworzących indeksy WIG20 oraz WIG40 została wdrożona i jest wykonywana funkcja audytu wewnętrznego.

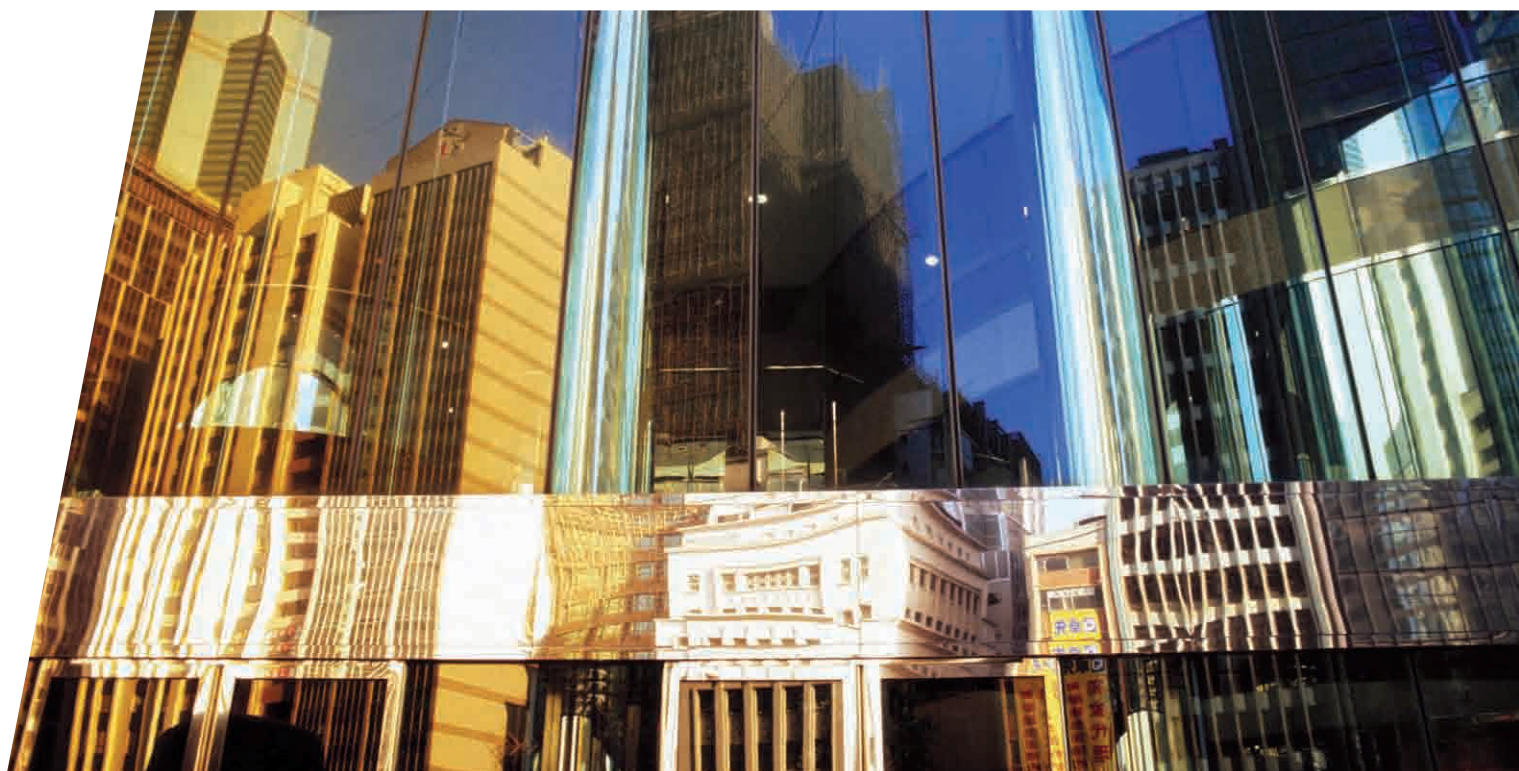
Poniższe dane zostały ustalone na podstawie analizy dostępnych materiałów na stronach internetowych spółek (np. struktura organizacyjna, oświadczenia, raporty) oraz na podstawie wywiadów telefonicznych.

Funkcja audytu wewnętrznego jest wykonywana w 28 spółkach WIG20 i WIG40. 33% spółek nie posiada funkcji audytu wewnętrznego, a w przypadku 13% spółek na podstawie dostępnych danych nie można ustalić czy funkcja audytu wewnętrznego istnieje.

Ustawa nie narzuca wprost obowiązku utworzenia w spółkach stanowiska lub działu audytu wewnętrznego. W niektórych przypadkach, spółka może zapewnić realizację funkcji audytu wewnętrznego także za pomocą outsourcingu. Ze względu na ograniczoną dostępność danych w tym zakresie, w ramach niniejszej analizy nie badaliśmy, czy oraz ile spółek publicznych realizuje swoje zadania w tym zakresie, korzystając z usług wyspecjalizowanych firm zewnętrznych.

	WIG20	WIG40	WIG20 i WIG40 (%)
W spółce jest wykonywana funkcja audytu wewnętrznego	11	17	54%
Funkcja audytu wewnętrznego nie jest wykonywana	3	14	33%
Na podstawie dostępnych informacji nie można ustalić czy funkcja audytu wewnętrznego jest wykonywana	2	5	13%

Tabela 9. Audyt wewnętrzny w spółkach giełdowych

Konsekwencje nowych wymogów w zakresie ładu korporacyjnego dla zarządów i rad nadzorczych

Wdrożenie nowych przepisów w sposób, który przyniesie spółkom rzeczywiste korzyści, będzie wymagało sporego wysiłku. Jak pokazują wyniki przeprowadzonego przez nas badania już samo powołanie komitetu audytu może okazać się problematyczne. Nie jest to jednak główny czy najważniejszy problem. Podstawowe pytanie brzmi - czy komitet audytu będzie miał realne możliwości wykonywania swoich zadań - innymi słowy, czy będzie posiadał narzędzia i zasoby, które pozwolą mu je wykonywać.

Ustawa opiera swoje zapisy w zakresie obowiązków komitetu audytu na szeregu założeń i oczekiwań, które w przypadku polskich spółek publicznych mogą okazać się zbyt wygórowane.

Założenie 1: W spółkach istnieje sformalizowany system kontroli wewnętrznej nad sprawozdawczością finansową

Monitorowanie systemu kontroli wewnętrznej zakłada, że w spółce istnieje sformalizowany system kontroli wewnętrznej - procesy i procedury kontrolne są opisane i udokumentowane, mają swoich „właścicieli” i jest możliwe przeprowadzenie systematycznej i sensownej oceny przez osoby niezależne.

W niewielu spółkach publicznych ma to faktycznie miejsce i najczęściej dotyczy wybranych procesów finansowych, a i w tym obszarze procedury są często rozproszone i fragmentaryczne.

Założenie 2: W spółkach publicznych funkcjonuje audyt wewnętrzny

Co więcej, Ustawa, w ślad za Dyrektywą 43, zakłada, iż w spółkach publicznych już istnieje funkcja audytu wewnętrznego, której zadaniem jest przeprowadzanie oceny systemu kontroli wewnętrznej oraz zarządzania ryzykiem. Jeżeli spółka posiada skuteczny i sprawnie funkcjonujący audyt wewnętrzny, zadanie „monitorowania systemu kontroli wewnętrznej oraz zarządzania ryzykiem” sprowadza się do umiejętnego nadzorowania pracy audytu wewnętrznego, wyznaczania priorytetów oraz wykorzystywania wyników pracy audytu, w sposób zapewniający, iż spółka podejmuje właściwe kroki w celu naprawy słabości. Jak wynika z przeprowadzonej przez nas analizy, niewiele komitetów audytu i rad nadzorczych polskich spółek publicznych znajduje się w tak komfortowej sytuacji.

Założenie 3: Spółki wdrożyły zarządzanie ryzykiem w obszarze sprawozdawczości finansowej

Podobnie wygląda sytuacja w przypadku kolejnego zadania - monitorowania zarządzania ryzykiem. Tylko kilka polskich spółek publicznych spoza sektora finansowego, może powiedzieć o sobie, iż posiada wdrożony system zarządzania ryzykiem na poziomie umożliwiającym systematyczną ocenę i monitorowanie. Spółki identyfikują i oceniają ryzyko strategiczne - informacje na ten temat zamieszczając w sprawozdaniu zarządu z działalności. Pod znakiem zapytania stoi kwestia, czy informacje te są wynikiem sprawnie działającego procesu zarządzania ryzykiem. Warto przypomnieć, iż proces taki powinien opierać się o zaangażowanie właściwego zespołu osób w identyfikację ryzyka, jasne określenie kryteriów oceny ryzyka (dostosowanych do specyfiki działalności spółki), określenie stosownych działań w odpowiedzi na zidentyfikowane ryzyka, adekwatnych do prawdopodobieństwa zdarzenia i wpływu na spółkę. Zarządzanie ryzykiem operacyjnym sprowadza się bardzo często do zarządzania ad hoc zagrożeniami przez kierowników (popularne „gaszenie pożarów”) oraz monitorowania rezultatów tych działań post factum na posiedzeniach zarządów.

Komitet audytu jako katalizator zmian w spółkach

Komitet audytu, chcąc spełniać swoje zadania, powinien w pierwszych latach wdrożenia dyrektywy działać jako katalizator zmian, który zapoczątkuje w spółkach wdrażanie efektywnego systemu kontroli wewnętrznej i procesu zarządzania ryzykiem czy też utworzenia funkcji audytu wewnętrznego, która będzie wspierać komitet.

Wdrożenie zgodności z nowymi przepisami wymaga długoterminowego planu działania

Wydaje się, iż wszyscy uczestnicy i obserwatorzy rynku kapitałowego w naszym kraju, znający i rozumiejący konsekwencje wpływające z nowych regulacji zdają sobie sprawę, iż wdrożenie zgodności z nowymi przepisami nie jest kwestią kilku miesięcy, lecz wymaga długoterminowego planu działania. Rozumie to także sam ustawodawca - w początkowych projektach Ustawy, spółki publiczne miały mieć zaledwie dwa miesiące na dostosowanie się do nowych przepisów. Okres ten wydłużono do sześciu miesięcy, lecz i to wydaje się za mało, zważywszy, z jakimi zadaniami muszą się w tym czasie zmierzyć.

Wdrożenie zgodności z Ustawą w praktyce

Kluczowe działania członków zarządu i rady nadzorczej

Działania zarządu

- ▶ Zdefiniowanie kodeksu ładu korporacyjnego (Corporate Governance Code)
- ▶ Ocena stanu wyjściowego w zakresie zarządzania ryzykiem. Na podstawie rezultatów takiej oceny, zdefiniowanie i wdrożenie bądź usprawnienie procesu zarządzania ryzykiem
- ▶ Ocena stanu wyjściowego w zakresie kontroli wewnętrznej w procesie sprawozdawczości finansowej. Na podstawie rezultatów takiej oceny, zdefiniowanie i wdrożenie bądź usprawnienie systemu kontroli wewnętrznej w procesie sprawozdawczości finansowej
- ▶ Zdefiniowanie oraz wdrożenie procesu oceny systemu kontroli wewnętrznej i zarządzania ryzykiem:
 - ▶ W trybie samooceny - przez zarząd i kierownictwo firmy
 - ▶ Niezależnej oceny przez audyt wewnętrzny.

Działania rad nadzorczych

- ▶ Współpraca z zarządem w zakresie wdrożenia zarządzania ryzykiem, kontroli wewnętrznej w procesie sprawozdawczości finansowej oraz audytu wewnętrznego - inicjacja a następnie monitorowanie działań zarządu w tym obszarze
- ▶ Utworzenie lub reorganizacja komitetu audytu oraz zapewnienie zgodności działania komitetu audytu w tym:
 - ▶ Zapewnienie odpowiedniego udziału członków niezależnych, wykwalifikowanych i kompetentnych (minimum 1 członek niezależny będący jednocześnie ekspertem finansowym)
 - ▶ Zapewnienie właściwego poziomu zaangażowania członków komitetu audytu (nie więcej niż 3 funkcje sprawowane jednocześnie)
 - ▶ Formalizacja oceny rocznej działalności rady i komitetu audytu
 - ▶ Określenie warsztatu pracy komitetu audytu, zapewniającego systematyczność, kompletność i odpowiedni poziom szczegółowości prac (n.p. terminarz pracy zawierający listę spraw rozpatrywanych przez komitet wraz ze wskazaniem źródeł informacji, wymaganych dokumentów, szczegółowych pytań itd.)
 - ▶ Ustalenie procedur współpracy z audytorem zewnętrznym.

Rola audytora zewnętrznego w ocenie ładu korporacyjnego

Ustawa wdrażająca w Polsce zapisy Dyrektywy 43 wprowadza istotne zmiany w wielu obszarach pośrednio lub bezpośrednio związanych z procesem sprawozdawczości finansowej. Zmianie ulegnie rola i sposób funkcjonowania rady nadzorczej, zarządy będą musiały zmierzyć się z nowymi zadaniami w obszarze kontroli wewnętrznej i zarządzania ryzykiem. Nowe przepisy będą także miały wpływ na współpracę rady i zarządu z audytorem zewnętrznym.

Zasady współpracy spółki i audytora zewnętrznego ulegną fundamentalnej zmianie

Nowe wymogi dotyczące powstania komitetów audytu oraz wyposażenie tychże komitetów w szeroki zakres kompetencji i obowiązków doprowadzą w dłuższym terminie do fundamentalnych zmian w stosunkach między audytorem zewnętrznym a spółką. Historycznie w Polsce audytorzy byli wybierani przez zarządy spółek i relacje z zarządami spółek były podstawowymi dla audytorów. Natomiast teraz to rady nadzorcze spółek i działające w ich ramach komitety audytu będą zobowiązane do pełnego monitoringu prac audytora zewnętrznego, komunikacji z nim oraz przede wszystkim kontroli zarządów spółek w zakresie zarówno przygotowania prawidłowych i zgodnych z prawem sprawozdań finansowych jak i innych raportów w tym dotyczących prawidłowości działania systemu kontroli wewnętrznej w spółkach. A więc zmierzamy bezpośrednio i nieuchronnie do rozwiązań już praktykowanych na najbardziej rozwiniętych rynkach.

Audytor zewnętrzny nie wydaje opinii o systemie kontroli wewnętrznej w procesie sprawozdawczości finansowej

Warto zwrócić uwagę na zapis w ustawie: „Podmiot uprawniony do badania sprawozdań finansowych pisemnie informuje komitet audytu o istotnych kwestiach dotyczących czynności rewizji finansowej, w tym w szczególności o znaczących nieprawidłowościach systemu kontroli wewnętrznej jednostki w odniesieniu do procesu sprawozdawczości finansowej”.

Audytor zewnętrzny, na potrzeby badania sprawozdania finansowego dokonuje oceny systemu kontroli wewnętrznej. Ocena ryzyka systemu kontroli wewnętrznej wpływa na zakres szczegółowych procedur badania. Audytor zewnętrzny informuje zarząd o istotnych słabościach systemu kontroli wewnętrznej w „Liście do zarządu”. Wraz z wejściem w życie Ustawy procedura informowania zarządu o istotnych słabościach systemu kontroli wewnętrznej, dotąd będąca częścią dobrych praktyk audytora zewnętrznego, staje się obowiązkiem ustawowym, a jej bezpośrednim adresatem staje się rada nadzorcza. Należy pamiętać jednak, iż audytor zewnętrzny nie wydaje opinii nt. efektywności systemu kontroli zewnętrznej w procesie sprawozdawczości finansowej, tak jak ma to miejsce na rynku amerykańskim.

„Czysta” opinia audytora zewnętrznego nie świadczy o poprawności funkcjonowania procesów księgowych i sprawozdawczych w spółkach

Inwestorzy, banki oraz analitycy bardzo często polegają na pracy audytora zewnętrznego oceniając ryzyko związane ze sprawozdawczością finansową. Tymczasem audytor, wydając opinię na temat sprawozdań finansowych spółek, odnosi się wyłącznie do liczb zawartych w sprawozdaniu. Opinia audytora zewnętrznego nie zawierająca zastrzeżenia czy zwrócenia uwagi, nie świadczy o tym, że procesy księgowe w spółkach są poprawne, a jedynie, iż Zarząd zgodził się wprowadzić zasugerowane przez audytora korekty we wszystkich istotnych kwestiach. Możemy wyobrazić sobie dwa możliwe scenariusze:

- ▶ System kontroli wewnętrznej nad sprawozdawczością finansową jest właściwie zaprojektowany i działa efektywnie, liczby oraz szacunki w sprawozdaniach są kompletne, poprawne i rzetelne. Badanie audytora zewnętrznego nie wykazało istotnych błędów, korekt było niewiele, a te które były istotne zostały wprowadzone przez zarząd. Sprawozdanie finansowe na koniec roku poprawnie i rzetelnie odzwierciedla sytuację finansową i majątkową jednostki, a wydana opinia nie zawiera zastrzeżenia.

- ▶ System kontroli wewnętrznej nad sprawozdawczością finansową nie istnieje, bądź jest w dużym stopniu niedoskonały lub nieskuteczny. Audytor po przeprowadzeniu procesu badania, zaproponował dużą ilość istotnych korekt, które zarząd zgodził się wprowadzić. W tym przypadku, podobnie jak w scenariuszu powyżej, sprawozdanie finansowe na koniec roku poprawnie i rzetelnie odzwierciedla sytuację finansową i majątkową jednostki, a wydana opinia nie zawiera zastrzeżenia.

Z punktu widzenia osoby czytającej raport roczny oba te scenariusze są równoważne, gdyż ostatecznie audytor potwierdził rzetelność i poprawność liczb w sprawozdaniu. Ale inwestor jest w równym stopniu zainteresowany przeszłością, co (o ile nie bardziej) przyszłością. Interesuje go, a przynajmniej powinno to, w jakim stopniu spółka zarządza ryzykiem sprawozdawczości finansowej na co dzień, oraz czy liczby i prognozy publikowane przez spółki są rzetelne, szczególnie, że w trakcie roku spółki publikują szereg danych finansowych, w tym wymagane przez prawo raporty kwartalne. W momencie, gdy do inwestorów docierają raporty roczne, spółki są w trakcie lub już po pierwszym kwartale kolejnego roku.

Minimalizację ryzyka błędów i nieprawidłowości w procesach finansowych w sposób ciągły i powtarzalny można zapewnić tylko wdrażając skuteczny system kontroli wewnętrznej.

W świetle powyższych rozważań wydaje się oczywiste dlaczego procesy zarządzania ryzykiem i system kontroli wewnętrznej są z punktu inwestora tak istotne - ich celem jest zapewnienie, że spółki stale poprawnie ewidencjonują transakcje i dokonują rzetelnych szacunków oraz że ryzyko nieprawidłowości i oszustw jest zminimalizowane - w sposób ciągły i powtarzalny. System kontroli wewnętrznej powinien obejmować także proces budżetowania, prognozowania i rachunkowości zarządczej. Efektem sprawnie działającego systemu w tych obszarach są prawidłowe i rzetelne budżety oraz prognozy. Audytor zewnętrzny w ramach swoich procedur tylko w minimalnym stopniu interesuje się tymi obszarami.

Z tych właśnie powodów konieczne były dodatkowe regulacje nakładające na spółki konkretne obowiązki zmierzające do poprawy jakości i efektywności procesu zarządzania ryzykiem i systemu kontroli wewnętrznej nad sprawozdawczością finansową.

Rola Komisji Nadzoru Finansowego

Komisja Europejska uchwalając Dyrektywę 43 nie zdecydowała się na wprowadzenie rozwiązań stosowanych na rynku amerykańskim, zgodnie z którymi audytor spółki notowanej na NYSE ma obowiązek wydać opinię na temat prawidłowości zaprojektowania i skuteczności operacyjnej systemu kontroli wewnętrznej. Oznacza to, iż inwestorzy na rynku polskim muszą polegać na rzetelności i staranności zawodowej członków rady nadzorczej i zarządu. Z punktu widzenia inwestora może to być niewystarczające. Wprowadzenie fundamentalnych zmian w obszarze ładu korporacyjnego spółek publicznych musi być wzmocnione odpowiednimi procesami kontrolnymi ze strony regulatorów rynku. Komisja Nadzoru Finansowego wzorem innych regulatorów działających w USA czy Wielkiej Brytanii powinna znaleźć środki, czas i ludzi, którzy w sposób przejrzysty i kompetentny kontrolowaliby jakość sprawozdawczości finansowej oraz zasady ładu korporacyjnego w Polsce. Na dziś te działania z różnych powodów nie wydają się wystarczające, a bez nich nie będzie mogło być mowy o wysokich standardach sprawozdawczości finansowej i nadzoru praktykowanych na polskim rynku.

Sebastian Łyczba
Partner w dziale Audytu
Szef działu Rynków Publicznych
Ernst & Young

Odpowiedzialność prawna członków rady nadzorczej i członków zarządu

O ile wprowadzane począwszy od 2008 roku zmiany w przepisach dotyczących rachunkowości nie wprowadziły zmian co do zasad odpowiedzialności zarządów spółek publicznych, a jedynie co do jej zakresu, to zmiany w zakresie odpowiedzialności członków rad nadzorczych mają charakter rewolucyjny.

Dotychczas zgodnie z Kodeksem Spółek Handlowych rada nadzorcza nie ponosiła bezpośredniej odpowiedzialności za sprawozdania finansowe, jednak począwszy od zmian w Ustawie o Rachunkowości **członkowie rady nadzorczej ponoszą solidarną z zarządem odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną spółce poprzez naruszenie obowiązków zapewnienia zgodności sprawozdań finansowych z wymogami tej ustawy.**

Zmiany te istotnie zwiększyły oczekiwania co do poziomu nadzoru nad procesem sprawozdawczości finansowej i nakładają na rady nadzorcze wymóg wdrożenia skutecznego systemu kontroli i monitoringu nad tym procesem. Równocześnie wskazane zmiany przyznały spółkom, jak i ich kontrahentom dalej idącą ochronę przed sprzecznym z prawem działaniem członków jej organów, których konsekwencją jest sporządzenie, także merytorycznie nieprawidłowego sprawozdania finansowego.

Aby skutecznie dochodzić roszczeń od członków swoich organów, spółka musi wykazać, że poniosła szkodę oraz że szkoda powstała wskutek niedopełnienia przez członków organów ich obowiązków wynikających z Ustawy o Rachunkowości. Równocześnie członek rady nadzorczej może zwolnić się od odpowiedzialności wykazując brak swojej winy, przy czym możliwość ta może okazać się trudna, skoro już teraz przepisy Kodeksu Spółek Handlowych traktują wykonywanie obowiązków członka rady nadzorczej jako działalność o charakterze zawodowym. Tym samym, **wymóg sprawowania funkcji członka rady nadzorczej ze starannością wymaganą od profesjonalisty powoduje, że**

wszelkie niedopatrzania, nie mogą stanowić okoliczności, na którą mógłby się on powołać, chcąc wykazać, że nie ponosi winy za szkodę wyrządzoną spółce. Dodatkowo nawet w razie wewnętrznego podziału zadań między członków rady nadzorczej w odniesieniu do nadzoru nad sprawozdawczością, wszyscy jej członkowie narażeni są na roszczenia ze strony spółki, o ile można wykazać im winę w nadzorze.

Z Kodeksu Spółek Handlowych nie wynika bezpośrednio odpowiedzialność karna członków rad nadzorczych za sporządzanie sprawozdań finansowych, jednak **Ustawa o Rachunkowości przewiduje, że członkowie rady nadzorczej mogą podlegać karze grzywny lub karze pozbawienia wolności do lat dwóch albo obu tym karom łącznie, tak samo jak członkowie zarządu,** za nie sporządzenie sprawozdania finansowego, sporządzenie go niezgodnie z przepisami, dopuszczenia do zawarcia w tym sprawozdaniu nierzetelnych danych lub nie zapewnienia, aby zostało ono poddane badaniu przez biegłego rewidenta.

Zmiany wprowadzone w 2009 roku Rozporządzeniem i Ustawą zwiększają jeszcze odpowiedzialność rad nadzorczych spółek publicznych.

Zgodnie z Ustawą o biegłych rewidentach, ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania oraz nadzorze publicznym, rady nadzorcze w tych spółkach czeka dodatkowy obowiązek stworzenia komitetu audytu, w skład którego powinien wchodzić co najmniej jeden członek niezależny od spółki i podmiotów pozostających z nią w istotnym powiązaniu, posiadający kompetencje w dziedzinie rachunkowości i finansów.

Ustawa nie wprowadza odrębnego dla spółek publicznych reżimu odpowiedzialności za naruszenie tych regulacji. Tak więc, wspomniane wyżej zasady odpowiedzialności cywilnej członków rad nadzorczych będą i tu miały odpowiednie zastosowanie.

Dodatkowo w skrajnych przypadkach działania członków rady nadzorczej spółki uznane za działania na jej szkodę mogą podlegać, zgodnie z Kodeksem Spółek Handlowych, odpowiedzialności karnej, tj. karze pozbawienia wolności do lat 5 i grzywnie, przy czym zawsze odpowiedzialność taka jest kształtowana na zasadzie winy umyślnej.

Najmniejsze zmiany w zasadach odpowiedzialności członków organów spółek publicznych niosą niewątpliwie regulacje Rozporządzenia. Stosowanie zasad ładu korporacyjnego w spółkach publicznych oparto na zasadzie comply or explain, wzmocnionej obowiązkiem złożenia odpowiedniego publicznego oświadczenia dotyczącego stosowania „Dobrych Praktyk spółek notowanych na GPW” wynikającego wprost z Rozporządzenia.

Należy odróżniać obowiązek złożenia oświadczenia w sprawie przestrzegania DP GPW od obowiązku przestrzegania tych zasad w granicach oświadczenia.

W przypadku, gdy spółka nie wypełnia w sposób prawidłowy obowiązku zamieszczenia w raporcie rocznym oświadczenia o stosowaniu ładu korporacyjnego, może narazić się na odpowiedzialność administracyjną. Komisja Nadzoru Finansowego może nałożyć na spółkę karę pieniężną do wysokości 1.000.000 złotych. W szczególnie rażących przypadkach Komisja Nadzoru Finansowego może wykluczyć akcje z obrotu giełdowego albo zastosować kary łącznie, może też nałożyć na członka zarządu spółki karę pieniężną do wysokości 100.000 złotych. Dodatkowo członek zarządu może ponosić odpowiedzialność cywilną wobec spółki w związku z zaplaceniem przez spółkę kary.

Konsekwencje prawne złożenia oświadczenia o przestrzeganiu DP GPW są zróżnicowane w zależności od charakteru poszczególnych zasad. W większości przypadków są to niewiążące zalecenia, tylko przestrzeganie niektórych nich jest wymagane ustawowo, tak jak na przykład zasady

odnoszącej się do komitetu audytu lub innych zasad będących powtórzeniem obowiązujących przepisów.

Problematyka odpowiedzialności spółek, a więc także członków ich zarządów i rad nadzorczych za nieprzestrzeganie deklarowanych zasad, które nie wynikają wprost z przepisów prawa jest dużo bardziej złożona. Teoretycznie można mieć do czynienia z odpowiedzialnością członków organów spółki za nie dołożenie należytej staranności przy wykonywaniu obowiązków, w związku z naruszaniem takich zasad lub brakiem rzetelnego raportowania o ich nieprzestrzeganiu. **Jest sporne, czy postępowanie członków organów spółki niezgodne z publicznie deklarowanymi standardami może być uznane za bezprawne. Nie można jednak wykluczyć powstania roszczenia odszkodowawczego wobec samej spółki, co z kolei może uruchomić roszczenie spółki przeciwko członkom jej organu.** Jednak ze względu na trudności dowodowe odpowiedzialność cywilna za szkodę wyrządzoną nieprzestrzeganiem DP GPW może być trudna do ustalenia. Większe znaczenie ma natomiast zagrożenie spółek i ich organów odpowiedzialnością administracyjną i karną.

Jak wynika z powyższego członkowie zarządów i rad nadzorczych spółek publicznych powinni zwrócić szczególną uwagę na właściwe stosowanie nowych przepisów prawa, aby uniknąć ryzyka odpowiedzialności za niewykonanie lub niewłaściwe wykonanie obowiązków na nich ciążących.

Andrzej Fołtyn
Partner
Domański Zakrzewski Palinka

Podejście do analizy

Analizą przygotowania spółek publicznych do wdrożenia zapisów Dyrektywy 43 zostały objęte spółki wchodzące w skład indeksów WIG20 oraz WIG40 1 sierpnia 2009 r., z wyłączeniem instytucji zajmujących się działalnością finansową, tj. z wyłączeniem 4 spółek wchodzących w skład indeksu WIG20 oraz 4 spółek wchodzących w skład indeksu WIG40.

Analiza została przeprowadzona w oparciu o dostępne i najbardziej aktualne dane, dokumenty korporacyjne oraz oświadczenia publikowane przez spółki na stronach internetowych, między innymi:

- ▶ Statut
- ▶ Regulamin rady nadzorczej
- ▶ Regulamin komitetu audytu
- ▶ Raporty / oświadczenia w sprawie stosowania zasad ładu korporacyjnego
- ▶ Raport roczny za rok 2008
- ▶ Sprawozdanie z działalności rady nadzorczej
- ▶ Sprawozdanie z działalności komitetu audytu
- ▶ Profile oraz życiorysy członków rady nadzorczej.

Przedmiotem analizy była ocena każdej ze spółek pod kątem następujących kryteriów:

- ▶ Czy w spółce został powołany komitet audytu oraz jaka jest podstawa jego działania
- ▶ Czy skład komitetu audytu spełnia wymagania określone w Ustawie i Zaleceniu KE, biorąc pod uwagę liczbę członków komitetu audytu oraz zapisy dotyczące niezależności i kompetencji członków komitetu audytu
- ▶ Czy zakres obowiązków komitetu audytu spełnia minimalne wymagania określone w Ustawie
- ▶ Jakie są zasady funkcjonowania i organizacji pracy komitetu audytu
- ▶ Czy spółka publikuje oświadczenia o ładzie korporacyjnym oraz jaka jest ich zawartość informacyjna
- ▶ Czy w spółkach funkcjonuje audyt wewnętrzny.

Autorzy raportu

Jacek Górnik

Partner w dziale Doradztwa Biznesowego
Ernst & Young
e-mail: Jacek.Gornik@pl.ey.com
tel. (22) 557 75 08

Specjalista w dziedzinie analizy i projektowania struktur organizacyjnych, procesów biznesowych, systemów zarządzania ryzykiem dla organizacji komercyjnych i rządowych, systemów kontroli wewnętrznej - w tym na potrzeby zarządzania dużymi projektami oraz struktur i zasad Ładu Korporacyjnego w organizacjach. W przeszłości realizował także audyty finansowe, prowadził analizy ekonomiczno - finansowe oraz pracował nad projektami prywatyzacyjnymi.

Aleksandra Sieklucka

Menedżer w dziale Doradztwa Biznesowego
Ernst & Young
e-mail: Aleksandra.Sieklucka@pl.ey.com
tel: (22) 557 87 06

Specjalizuje się w audycie wewnętrznym, wdrażaniu i ocenie systemu Ładu Korporacyjnego, zarządzania ryzykiem i kontroli wewnętrznej. Posiada duże doświadczenie w projektach zarządzania zmianą, w tym transformacji funkcji finansowej oraz migracji procesów do centrów usług wspólnych. Zarządzała projektami wsparcia działu finansowo-księgowego w sytuacji kryzysowej oraz projektami integracji funkcji finansowej w ramach transakcji zakupu spółek.

Sebastian Łyczba

Partner w dziale Audytu, szef działu Rynków Publicznych
Ernst & Young
e-mail: Sebastian.Lyczba@pl.ey.com
tel: (22) 557 74 13

Specjalizuje się w badaniu sprawozdań finansowych sporządzonych zgodnie z polskimi oraz Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej, badaniu spółek notowanych na Warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych, doradztwie w procesach IPO i projektach due diligence - księgowym i finansowym doradztwie dla potencjalnych inwestorów.

Andrzej Fołtyn

Partner
Domański Zakrzewski Palinka
e-mail: Andrzej.Foltyn@dzp.pl
tel.: (22) 557 76 11

Specjalizuje się w prawie papierów wartościowych, rynkach kapitałowych, transakcjach typu M&A oraz w prawie bankowym. Był doradcą Przewodniczącego KPWiG oraz członkiem Rady GPW, jest sędzią Sądu Giełdowego. Doradza polskim i zagranicznym funduszom inwestycyjnym w zakresie kwestii regulacyjnych i polityki inwestycyjnej. Jest współautorem Prawa o publicznym obrocie papierami wartościowymi, Ustawy o obligacjach i innych aktów prawnych o podobnej tematyce. Był doradcą w czasie prac legislacyjnych nad Ustawą o giełdach towarowych.

Ernst & Young

Assurance | Tax | Transactions | Advisory

Firma Ernst & Young jest globalnym liderem w zakresie usług audytorskich, podatkowych, transakcyjnych i doradczych. Na całym świecie 144 000 naszych pracowników jednoczą wspólne wartości i świadczone wysokiej jakości usługi. Zmieniamy rzeczywistość, pomagając naszym pracownikom, naszym klientom oraz naszej coraz szerszej społeczności w wykorzystaniu ich potencjału.

Aby uzyskać więcej informacji, odwiedź www.ey.com/pl

Ernst & Young Warszawa
Rondo ONZ 1
00-124 Warszawa
tel. (22) 557 77 00
fax (22) 557 70 01

© 2009 EYGM Limited.
Wszelkie Prawa Zastrzeżone.
SCORE No. 002.11.09

Niniejsza publikacja została sporządzona z należytą starannością, jednak z konieczności pewne informacje zostały podane w skróconej formie. W związku z tym publikacja ma charakter wyłącznie orientacyjny, a zawarte w niej dane nie powinny zastąpić szczegółowej analizy problemu lub profesjonalnego osądu. Ernst & Young nie ponosi odpowiedzialności za jakiegokolwiek straty powstałe w wyniku czynności podjętych lub zaniechanych na podstawie niniejszej publikacji. Zalecamy, by wszelkie przedmiotowe kwestie były konsultowane z właściwym doradcą.

